

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Pfeil, Tom, *Op gelijke voet. De geschiedenis van de belasting* (Deventer: Kluwer, 2009, 591 blz., ISBN 978 90 13 06909 9).

Voor de negentiende en twintigste eeuw is de fiscale geschiedschrijving tamelijk dun, zeker vergeleken bij de aandacht voor de openbare financiën ten tijde van de Republiek. Pfeil geeft met dit boek een aanzet tot een diepgaandere bestudering van de laatste twee eeuwen. De inhoud biedt meer dan de titel lijkt te beloven. Pfeil behandelt namelijk zowel de ontwikkeling van het belastingstelsel als de geschiedenis van de dienst en schreef dus eigenlijk een compendium van de moderne belastinggeschiedenis.

Het eerste hoofdstuk beschrijft de belastingheffing tijdens de Republiek, verspreid over de gewesten en voornamelijk geïnd door particuliere ondernemers. Omstreeks 1750 begon een tendens tot professionalisering, maar na de Bataafse Omwenteling duurde het nog tot 1806 voordat er een landelijke belastingdienst kwam die het nieuwe nationale stelsel van overheidsfinanciën moest uitvoeren, geleid door de doelstelling 'gelijke voet', gelijkheid en billijkheid van heffing. Pfeil behandelt vervolgens de negentiende en twintigste eeuw telkens in twee hoofdstukken, één over de ontwikkeling van het fiscale stelsel en één over die van de Belastingdienst. Het boek sluit af met een hoofdstuk over de dienst en haar medewerkers door de tijd heen.

Twee grote onderwerpen behandelen in één boek is zonder meer een indrukwekkende prestatie, eens te meer daar Pfeil complexe en technische zaken overzichtelijk behandelt en begrijpelijk uitlegt. De thematisch-chronologische opzet leidt tot een geringe overlap tussen de hoofdstukken maar dit hindert niet door de kundige wijze waarop de auteur de grote lijn in het oog houdt bij de opbouw van zijn betoog. Hij verweeft hierbij anekdotes en menselijke details met drogere materie, en doet de wisselwerking tussen stelsel en uitvoerende dienst helder uit de doeken. Fiscaal geïnteresseerde historici hebben alle reden om Pfeil voor zijn werk dankbaar te zijn, al zullen zij de uitgever verwensen die de tekst niet toegankelijker maakte met een zakenregister en een behoorlijk personenregister.

Toch bevredigde het resultaat mij slechts half. Allereerst verzuimt Pfeil veelal betekenis te geven aan zijn fraaie overzicht. Fiscale geschiedschrijving wordt pas werkelijk interessant wanneer die in dienst staat van pogingen ons

begrip van menselijke samenlevingen te vergroten. In dit boek gebeurt dat te weinig, Pfeil stelde zich kennelijk slechts tot taak het gebeurde te boekstaven. Een inleiding met onderzoeksvragen ontbreekt, het voorwoord somt alleen enkele willekeurige onderwerpen op. Verder keek Pfeil niet voldoende buiten de dienst. Het is een naar binnen gekeerd boek, net als de dienst die het portretteert. Deze lijkt min of meer op zichzelf te bestaan, geïsoleerd van de samenleving en zelfs van andere administraties. Een vergelijking met andere overheidsinstellingen als de politie, de PTT of Rijkswaterstaat, laat staan met het particuliere bedrijfsleven, ontbreekt, zodat nergens duidelijk wordt hoe gewoon of juist bijzonder de dienst was. Pfeil keek evenmin naar de efficiëntie van de belastingdienst, bijvoorbeeld door een berekening van de kosten als percentage van de opbrengsten, of eventueel de opbrengst per personeelslid.

Een ernstiger bezwaar is, dat Pfeil blind vaart op documenten vanuit de dienst zelf. Hele passages tekst komen over als kundige parafrases van ambtelijke nota's en correspondentie, zonder afdoende reflectie op het gehalte van de daarin geventileerde meningen. Dat leidt tot flinke missers, waarvan ik er twee wil aanstippen. Ten eerste de ingrijpende wijzigingen die het Nederlandse belastingstelsel tijdens de Tweede Wereldoorlog onderging en die na de bevrijding in grote trekken bewaard bleven. De belastingdienst schoof toen de verantwoording voor deze wijzigingen op de bezetter, een mening die Pfeil klakkeloos overneemt door stelselmatig te spreken van Duitse maatregelen. Hein Klemanns *Nederland 1938-1948. Economie en samenleving in jaren van oorlog en bezetting* (Amsterdam 2002), dat Pfeil kennelijk niet raadpleegde, laat echter overtuigend zien dat dit niet klopt. De Duitsers hoefden weinig te doen, want Financiën maakte dankbaar gebruik van de omstandigheden om desiderata te verwezenlijken die anders in het parlement mogelijk gestrand zouden zijn.

Een tweede misser betreft de in de jaren zeventig opkomende paniek over een afkalvende belastingmoraal en toenemende fraude. De dienst zwengelde deze aan door alarmerende nota's, gevolgd door een ambtelijk onderzoek op last van de regering. Met behulp van deze rapporten onderstreept Pfeil de ernst van de problemen en verbindt die met de opkomende burgerlijke ongehoorzaamheid van de jaren zestig die tot lossere fiscale normen geleid zou hebben. In plaats van zich zo makkelijk te conformeren aan de fatsoensrakerij van de dienst, had hij beter een verband kunnen leggen met de problemen die hij elders in zijn tekst noemt: de overdreven belastingdruk gekoppeld aan een toenemend besef van veel lagere lasten in het buitenland, de onbegrijpelijkheid van de fiscale regels, de

traagheid van hun uitvoering en de kloof tussen dienst en burger. Kortom, we zijn een praktisch handboek rijker, maar het laat wel wat wensen on vervuld.

Joost Jonker, Universiteit Utrecht

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Pijzel-Dommisse, Jet, Eliëns, Titus M., *Glinsterend glas. 1500 Jaar Europese glaskunst. De collectie van het Gemeentemuseum Den Haag* (Zwolle: Waanders, Den Haag: Gemeentemuseum, 2009, 343 blz., ISBN 978 90 400 8606 9).

Glinsterend Glas. 1500 Jaar Europese glaskunst van Jet Pijzel-Dommisse en Titus Eliëns is de bestandscatalogus van de glascollectie van het Gemeentemuseum in Den Haag. Een monumentale, meer dan 340 pagina's tellende, catalogus waarin 538 glasobjecten zijn opgenomen. Alle objecten zijn oogverblindend mooi fotografisch weergegeven, soms met verbluffende details. Een bijzondere prestatie van de fotografen Erik en Petra Hesmerg en drukker Waanders want glazen voorwerpen behoren tot de moeilijkst te fotograferen objecten die er zijn (ze zijn immers doorzichtig!). Voeg daar aan toe dat de catalogus bijzonder verzorgd en compleet is uitgegeven, met korte karakteristieken van de verschillende typen en per item, naast de technische gegevens en een korte beschrijving, aandacht voor de conditie, de herkomst en een opgave van vergelijkbare stukken in andere collecties. Tot slot wordt nog een kort commentaar op het object zelf gegeven. Het geheel ademt eruditie uit die door de jaren heen is opgebouwd. Een literatuurlijst en meerdere indexen completeren het geheel. Kortom, een model bestandscatalogus, maar de vraag die hier gesteld kan worden, is, wat de historicus er mee kan.

Die waarde kan in de eerste plaats gezocht worden in de geschiedenis van het collectioneren die in het begin van de twintigste eeuw serieus ter hand werd genomen. In de inleiding gaat Eliëns in op de geschiedenis van de collectie en daaruit blijkt dat de nadruk in het verzamelbeleid sinds Hendrik Enno van Gelder aantrad als directeur in 1912 vooral ligt op de artistieke waarde. Op 'bijzondere stukken die de collectie omhoog brengen' waarmee bedoeld wordt dat bij het verzamelen de nadruk lag en ligt op dat (inter)nationale topstukken waarbij het meer om de kunst en minder op de nijverheid gaat. Zeker voor het twintigste-eeuwse glas staat bij het verzamelen de kunstenaar en zijn artistieke product meer centraal dan de gebruiker, de brede verspreiding of mogelijk historische betekenis.

In de *'Catalogus der geschied- en oudheidkundige voorwerpen van het Gemeente-museum van 's-Gravenhage'* uit 1908, zo merkt Eliëns op, werd nog een indeling gehanteerd met rubrieken als Topographie, Regeering der stad, Huis van Oranje-Nassau etc., een indeling die nu verruild is voor een